

UDK: 1/14.3.378

Muhammadbobur MUMINOV,
O'zbekiston Milliy universiteti tadqiqotchisi

Renessans ta'lim universiteti dotsenti, PhD J.Jo'raqulov taqrizi asosida

GLOBALLASHUV SHAROITIDA O'ZBEKISTONDA MILLIY KONTENTNING O'RNI

Аннотация

Ushbu maqolada O'zbekistonda shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini taminlashda milliy kontentni yaratish bilan bog'liq muammolar va yechimlar ko'rib chiqiladi. Globallashuv sharoitida axborot tizimlarining o'zaro bog'liqligi shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi uchun ko'p imkoniyatlar hamda bir qancha muammolarni keltirib chiqarmoqda. Jamiyatda kiberxavfsizlikdan xabardorlikni oshirish, kiberxavfsizlik infratuzilmasini yaxshilash va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish orqali mamlakatimizda shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini oshirishi mumkin.

Kalit so'zlar: Milliy kontent, shaxsiy axborot xavfsizligi, O'zbekiston, globallashuv, ma'lumotlarni himoya qilish qonunlari, kiberxavfsizlikdan xabardorlik.

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОГО КОНТЕНТА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

В данной статье рассматриваются проблемы и пути решения, связанные с созданием национального контента при обеспечении безопасности персональных данных в Узбекистане. В условиях глобализации взаимосвязь информационных систем создает множество возможностей и ряд проблем для безопасности персональных данных. Это может повысить безопасность персональных данных в нашей стране за счет повышения осведомленности общества о кибербезопасности, улучшения инфраструктуры кибербезопасности и развития международного сотрудничества.

Ключевые слова: Национальный контент, безопасность личной информации, Узбекистан, глобализация, законы о защите данных, осведомленность о кибербезопасности.

THE ROLE OF NATIONAL CONTENT IN UZBEKISTAN IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Annotation

This article discusses the problems and solutions associated with the creation of national content while ensuring the security of personal data in Uzbekistan. In the context of globalization, the interconnection of information systems creates many opportunities and a number of problems for the security of personal data. This can improve the security of personal data in our country by raising public awareness of cybersecurity, improving cybersecurity infrastructure and developing international cooperation.

Key words: National content, personal information security, Uzbekistan, globalization, data protection laws, cybersecurity awareness.

Kirish. XXI asrda axborot xurujlari eng katta tahdidlardan biriga aylandi. Axborot xavfsizligini ta'minlash milliy xavfsizlik sohasidagi muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Shunday vaziyatda, davlat suvereniteti va milliy manfaatlar himoyasi uchun erkin ommaviy axborot vositalari maydonga chiqadi. Globallashuv butun dunyo bo'ylab ma'lumot almashish va ulardan foydalanishda sezilarli o'zgarishlarni keltirib chiqardi. O'zbekistonda bu hodisa shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligiga jiddiy ta'sir ko'rsatib, muammolar va imkoniyatlarni taqdim etdi. Shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi deganda jismoniy shaxslarning moliyaviy ma'lumotlar, tibbiy ma'lumotlar va shaxsiy identifikatorlar kabi maxfiy ma'lumotlarini ruxsatsiz olish, foydalanish yoki oshkor qilishdan himoya qilish tushuniladi. Raqamli texnologiyalar asrida, axborot tobora ko'proq elektron shaklda saqlanadi va uzatiladi, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash shaxslarning hayotini himoya qilish va shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash va boshqa kiber jinoyatlarning oldini olish uchun juda muhimdir.

Prezident Shavkat Mirziyoyev 2024-yilning 13-yanvar kuni Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan yig'ilishida axborot xavfsizligi masalalariga to'xtalib, O'zbekiston axborot makonida milliy kontent yaratishdagi tashabbusni saqlab qolishi kerakligi haqida gapirdi. Xo'sh, davlati rahbari tomonidan tilga olingan milliy kontent tushunchasi o'zi nima? U qanday bo'lishi kerak? Savollar hozirgi kunning muhim savollaridan biridir.

Har bir davlatning jo'g'rofiyasi – alohida. O'zbekistonning bugungi aholisi boshqa bir davlatning ommaviy axborot vositalari ta'sirida yashay olmaydi. Bu noto'g'ri. Chunki ular o'zining faoliyatini yoritadi. Bugun biz tushunishimiz kerakki, O'zbekiston juda katta tarixga, madaniyatga, san'atga, bilimlar va ilmlarga boy mamlakat. Televideniya, internetda berilayotgan kontent ham shunga mos bo'lishi kerak. Ya'ni bizning bugungi milliy media nashrlarimiz xolislik, obyektivlik bilan birga tariximizdan kelib chiqadigan, millatimizga ma'qul bo'ladigan kontentlarni ishlab chiqishi kerak. Millatimizning o'z geografik joylashuviga ko'ra iste'mol qiladigan milliy taomlari bor, milliy liboslarimiz bor, xuddi shunday milliy kontent ham bo'lishi kerak[1].

Uzoq yillar davomida xalqimiz chet davlatlarning telekanallarini ko'rdi. Axborot, asosan, boshqa bir mamlakat propagandasi bilan shug'ullanuvchi manbalardan kirib keldi. Agar katta avlod vakillari bilan gaplashsangiz, ularning amaldorlarining (masalan, Rossiyalik amaldorlar) ism-familiyasi bilan tanishadi. Ularning jurnalistlari gapirgan gapni haq deb bilishadi yoki haqiqatni so'zlaydi deb tushunishadi. Bu propagandaning kuchi va ta'siridir. Milliy manfaatlarimiz nuqtai nazaridan ham bizda kuchli, mustaqil ommaviy axborot vositalari bo'lishi kerak. Milliy mediamakonda har qanday tahdidga munosib javob bera oladigan tahliliy materiallar – kontentlar yaratilishi shart. Buning uchun yaxshi kadrlar, haq gapni gapirishdan qo'rqmaydigan jurnalistlar maktabi shakllanishi zarur[2].

O'zbekiston axborot makoni degan tushunchani mamlakatimizga bugungi kunda ta'sir ko'rsatayotgan, katta axborot bosimi va yuklamasini berayotgan, davlatlar yoki axborot subyektlaridan himoyalangan (ya'ni himoyalangan deganimizda davlatning yopilishi nuqtai nazaridan emas, balki davlat ichidagi axborot aylanishi erkinligi nuqtai nazaridan), tahlillarning kuchliligi asosida yaratilgan axborot maydoni sifatida tavsiflasak bo'ladi. Aynan Prezidentimiz tomonidan Xavfsizlik Kengashining kengaytirilgan majlisida bu narsaga e'tibor qaratilgani juda ham muhim hisoblanadi. Davlat rahbari mazkur masalani boshqa yig'ilishlarda ham aytishi mumkin edi. Lekin ushbu mavzu harbiylar ichida tilga olindi. Bugungi kunda davlat harbiy xavfsizligi asosining teng yarmini axborot xavfsizligi tashkil etadi. Axborot xavfsizligi bevosita tahliliy ma'lumotlar bilan bog'liq bo'lishi va xalqqa real voqealarni yetkazish muhimligini Prezidentning aynan shu nutqidan bilishimiz mumkin.

Demak, axborot maydonining eng muhim xususiyati shundan iboratki, bu yerda propaganda bo'lmasligi kerak, bu yerda milliy manfaatni ko'zlagan holda dunyoda yuz berayotgan geosiyosiy voqealarga baho berish masalasi ko'rilyapti.

Milliylikka urg'u berish, alohida bo'lish – konservativizm sifatida baholanar edi. Bugungi globalizm davrida ko'ryapimizki, hozirda haqiqatdan har bir davlatning o'ziga xos jihatlari, hamma narsasi o'zining bo'lsa yaxshi ekan. Birovga bog'liqlikni maksimal

darajada kamaytirish lozim. Agar bu bevosita xavfsizlikka ta'sir etadigan bo'lsa, mutlaqo cheklash masalasini ko'rib chiqish zarur.

Axborot so'zi bilan birga doim xavfsizlik masalasi keladi, chunki bu insonni boshqaradi. Inson esa jamiyatning bir a'zosi sifatida boshqaruvda ishtirok etadi. Shuning uchun axborot xavfsizligi masalasiga jiddiy qaralayapti. Milliy kontent terminini axborotlashirish, axborot sohasidagi ma'lumotlarni milliyalashtirish deb tushunish mumkin. Bir so'z bilan aytganda, milliy kontent yaratish – milliy axborot maydonini tashkil etish va uni to'ldirish desak xato bo'lmaydi.

Milliy kontent deyilganda, O'zbekistonning tarixi, madaniyati, milliy urf-odatlar, yillar davomida shakllangan an'analarimizni qaysidir ma'noda sodda va qiziqarli qilib yetkazib berish tushuniladi. Chunki, avvallari ma'lumotning tushunariligi birinchi o'rinda turgan bo'lsa, hozirda uning qiziqarlik darajasi muhim rol o'ynayapti. Nima uchun? Odamlar shu darajada "erinchok" bo'lib qoldiki, hatto Instagram ijtimoiy tarmog'iga joylangan bir daqiqalik videoni ham oxirigacha ko'rmayotganlar bor. Bunday sharoitda auditoriya e'tiborini ushlab turish uchun tayyorlangan kontentlarning dastlabki o'n soniyasidan odamlarni qiziqitira olish kerak.

Qo'pol qilib aytadigan bo'lsak, bugun ijtimoiy tarmoqlarda blogerlikka da'vo qilayotganlarning aksariyati tuturug'i yo'q gaplar, raqs ham deb bo'lmaydigan harakatlarni amalga oshirmoqda. Shuning ortidan o'ziga obunachi yig'gan va natijada o'zini kontentmeyker yoki bloger, vayner deb e'lon qilgan. Kuzatuvchilar soniga qaraydigan bo'lsak, alam qillar darajada. Sababi professional yondashadigan, tomoshabinga ma'naviy ozuqa bera oladigan, fikrlashga chorlaydigan insonlarning ijtimoiy tarmog'ini kuzatsangiz, obunachilari soni juda kam. Lekin turli xil g'alati gaplarni gapirib chiqadiganlarni bugun ko'pchilik kuzatyapti. Agar mana shu narsa davom etadigan bo'lsa, bir necha o'n yillikdan keyingi saviyani tasavvur qilgan odam qo'rqi, havotirga tushishi kerak.

Shu o'rinda milliy kontent o'zi nima? degan savol tug'ilishi turgan gap. Kontent o'z-o'zini ifoda etish, tarqatish, marketing va yoki nashr etish uchun nutq, yozuv yoki har xil san'at turlari kabi biror-bir vosita orqali ifodalanishi kerak bo'lgan axborot vositasi[3]. Kontent siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy, ijtimoiy, ta'limga oid yoki ko'ngilochar mavzularda bo'lishi mumkin.

Xorijiy ommaviy axborot vositalari orqali berilayotgan tajovuzkor g'oyalarga milliy manfaatlar inobatga olingan asarlar va axborotlar bilan javob qaytarish - milliy kontent yaratish degani. Ya'ni, milliy kontent bu – O'zbekiston ichidagi sifatli mediamakon.

O'zbekiston milliy kontentni yaratish va rivojlantirish masalasiga katta e'tibor qaratyapti. Prezident Shavkat Mirziyoyev joriy yil 13-yanvar kuni o'tkazilgan Xavfsizlik kengashi yig'ilishida milliy kontent masalasiga alohida to'xtalib, shunday degan edi, "Agar biz O'zbekiston axborot makonida milliy kontent yaratishni o'z qo'limizga olmas ekanmiz, dunyodagi voqealarga milliy manfaatlarimiz nuqtayi nazaridan baho bermas ekanmiz, bu ishlar xorijdan turib amalga oshirilishiga imkon yaratib bergan bo'lamiz. Chunki odamlardagi yangilik, tahliliy ma'lumotlar, real voqealarga bo'lgan ehtiyojni biz to'ldirmas ekanmiz, buni boshqalar qiladi. Bunga mutlaqo yo'l qo'yib bo'lmaydi"[4].

"Shuningdek, yurtimizdan yetishib chiqqan 100 nafar buyuk alloma va mutafakkirlarning Internetdagi ma'lumotlar bazasini yaratish, ularning asarlarini ommalashtirish choralarini ko'ramiz. Wikipedia'da o'zbek tilidagi maqolalar sonini 100 mingga yetkazish va xorijiy tillarda ham O'zbekiston haqidagi ma'lumotlarni joylashtirish yaxshi samara berishi, shubhasiz. Ushbu maqsadlar uchun, 10 milliard so'm mablag' yo'naltiriladi"[5], - dedi davlat rahbari.

Tahlillarga qaraydigan bo'lsak, so'z va axborot erkinligini ta'minlash maqsadida 10 dan ziyod qonun, 150 dan ortiq normativ-huquqiy hujjat qabul qilinib, sohada huquqiy baza yaratilgan.

"UZ" domenidagi veb-saytlarda 2023-yil va 2024-yilning olti oyi mobaynida Internetdagi 1049 ta veb-sayt monitoring qilinib, 6241 ta huquqbuzarlik holati aniqlangan. Shuningdek, diniy adovat qo'zg'atuvchi, ekstremistik mazmunda kontent tarqatuvchi 19130 ta resurs mavjudligi aniqlanib, ularga nisbatan tegishli choralar ko'rilgan. "O'zkomnazorat" davlat inspeksiyasi tomonidan provayder, domen registrarlari va domen ma'murlariga amaldagi qonunchilik hujjatlari buzilganligi bo'yicha bajarilishi majburiy bo'lgan 330 ta ko'rsatma yuborilgan. Shu bilan birga, o'rganishlar va tahlillar milliy kontent yaratishda o'z yechimini kutayotgan masalalar hamda muayyan kamchiliklar borligini ko'rsatmoqda, jumladan:

Internet va ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan asoslanmagan ma'lumotlar, noqonuniy xatti-harakatlarning oldini olish uchun vakolatli davlat idoralari tomonidan axborot sohasidagi qonunchilikka zid ravishda ta'sirchan choralar ko'rish uchun yetarli imkoniyatlar mavjud emasligi, ayrim ijtimoiy tarmoqlar ma'murlari faoliyati xorijda joylashgan bo'lib, yuborilayotgan so'rovlarga ular tomonidan o'z vaqtida javob berilmayapti. Oqibatda amaldagi qonunchilikka zid ravishda media makonda urush va zo'rvonlik, shafqatsizlikni targ'ib qilishni, ijtimoiy, milliy, irqiy va diniy adovat uyg'otishga qaratilgan terrorizm va diniy ekstremizm g'oyalari yoyishni o'z ichiga olgan, fuqarolar ruhiyatiga salbiy ta'sir etadigan axborotlar Internet va ijtimoiy tarmoqlarda hech qanday cheklovlarisiz tarqatilmogda;

teleradiokanallarni sifatli milliy media kontent (rolklar, dasturlar, teleserial, telenovella, multfilm, animatsion seriallar, dramatik filmlar, tarixiy dramalar, intervyular va boshqalar) bilan ta'minlash orqali yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, madaniy merosni hamda ma'rifatparvar ajdodlarimizning ibratli faoliyatini, boy merosini targ'ib etish ishlari talab darajasida tashkil etilmayotganligi;

Internet jahon axborot tarmog'ida ayrim axborot resurslari orqali fuqarolarni tashvishga soladigan yolg'on ma'lumotlar hamda odob-axloqqa zid keladigan materiallar tarqatilishi holati ortgan. Xususan, ijtimoiy tarmoqlarning o'zbek segmentida ma'naviy buzulqlikni targ'ib qiluvchi 218 mingdan ortiq guruh, sahifa va kanallarni mavjudligi aniqlangan bo'lib, ularda 2 646 ta material (foto, video, matnli va boshqalar) tarqatilganligi;

davlat va nodavlat telekanallar tomonidan auditoriyaning xohish-istaklari, axborot manbalariga munosabatini aniqlash uchun ommaviy axborot vositalari orqali foydali kontentlarni tarqatish bo'yicha fuqarolar fikrlarini o'rganishga qaratilgan ijtimoiy so'rovnomalar o'tkazilmaganligi. Natijada ommaviy axborot vositalari o'z kamchiliklari haqida xolis ma'lumotlarga ega emas. Mahalliy telekanallar o'z auditoriyasi bilan yetarlicha ish olib bormaganligi sababli Internet jahon axborot tarmog'ida milliy kontentlarni targ'ib qilishning zamonaviy usullaridan foydalanmasdan kelmoqda[6].

Telekanallarda badiiy kengashlar faoliyati qonuniy tartibga solinmagani oqibatida, mazmunsiz kontentlar (kinofilm, reklama, mualliflik ko'rsatuvlari) efriga uzatilayotgan holatlar kuzatilyotganligi;

aholi o'rtasida axborot manipulyatsiyasi, mediasavodxonlik, Internetda shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligi to'g'risida tushunchalar berish, zamonaviy axborot muhitiga to'g'ri yondashuvni shakllantirish bo'yicha aniq metodik qo'llanmalar ishlab chiqilmagan, ayrim ta'lim muassasalarida ushbu yo'nalishdagi ishlarga yetarli e'tibor qaratilmaganligini ko'rsatishimiz mumkin.

Vaholanki, yuqoridagi holatlarni olini olish ayniqsa yoshlarni himoya qilish bo'yicha O'zbekiston Respublikasining "Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonunida axborot mahsulotining yoshga oid tasnifini belgilash axborot mahsulotini ishlab chiqaruvchilar yoki tarqatuvchilar tomonidan, shu jumladan ekspertlarni jalb etgan holda, O'zbekiston Respublikasi hududida tarqatish boshlanguniga qadar amalga oshirilishi belgilangan[7].

Albatta, har bir jurnalist vatan himoyachisi. Bugun ushbu soha vakillarining har birida nafaqat professional bilim, balki faol fuqarolik pozitsiyasi ham bo'lishi kerak. Aslida mamlakat ichida yuz berayotgan ma'lum ijtimoiy hodisalar, muhim jarayonlarda kasbining ustasi bo'lgan jurnalist o'zining faol fuqarolik pozitsiyasini ko'rsatadi. Buni boshqa davlatlar misolida ham ko'rishimiz mumkin. Yana bir jihati, mamlakatning har tomonlama rivojlanishiga ma'lum bir subyektiv omillar xalaqit beradi. Masalan, korrupsiya, ba'zi bir tashabbuslarga nisbatan negativ harakatlar. Prezidentimiz ta'bir bilan aytganda, "Ommaviy axborot vositalari, jurnalistlar davlat rahbarining yordamchilari hisoblanadi. Qaysi hududda qanday jarayonlar kechyapti, ayniqsa, chekka tumanlarda nimalar bo'lyapti, jamiyatimizning rivojlanishi, uning yanada kuchli bo'lishiga to'siq bo'layotgan qanday muammolar bor, mana shu kabi savollarning barchasini ochib beruvchi, ma'lum qiluvchi kuch bu – jurnalist"[8].

E'tibor qaratadigan bo'lsak, milliy mediadagi kontentlarning katta qismi maqtovchi, pozitiv lavhalar. Keling, tahliliy jurnalistikani ham rivojlantiraylik. Nima uchun tahliliy jurnalistika kerak? Buni bir misol yordamida tushuntirib beraman. Xitoy davlatining 1,5 mlrd aholisiga yiliga 8 mln odam tug'ilyapti, Hindistonning 1,5 mlrd aholisiga 13 mln odam dunyoga kelyapti. O'zbekistonning 40 mlnga yetmagani 37 mln aholisiga yiliga 1 mln odam qo'shilyapti. Bitta o'rtacha 5-6 nafargacha odam soni ortyapti. Lekin ota-onalar bolalarining salomatligini to'liq ta'minlayaptimi, yaxshi yediryaptimi, unga sifatli

ta'lim beryaptimi, kasb-hunarga o'rgatyaptimi? Bolani dunyoga keltirib, uni tarbiyalash ishlarini "davlat qilsin" deb bee'tibor qoldirish – mutlaqo noto'g'ri.

O'zbekiston iqtisodiyoti hammani birdek ish bilan ta'minlashga ulgurmayapti. Chet davlatlarga ketayotgan farzandlarimiz qora ishchi emas, intellekt bilan shug'ullanadigan kasblarda faoliyat yuritishi uchun tilni bilishi kerak, kompyuter texnologiyalarini tushunishi kerak.

Xulosa. Globallashuv sharoitida O'zbekistonda shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shaxsiy ma'lumotlar tobora ko'proq almashilmoqda va ular ruxsatsiz kirish va noto'g'ri foydalanishga qarshi himoyasiz holga keltirmoqda.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish nafaqat shaxslarning shaxsiy hayoti, balki milliy xavfsizlik va iqtisodiy barqarorlik uchun ham muhimdir.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun manfaatdor tomonlar, jumladan, hukumat, xususiy sektor va fuqarolik jamiyati hamkorlikda ishlashi zarur. Hamkorlik va hamkorlik muammolarni hal qilish va maqolada taklif qilingan yechimlarni amalga oshirish uchun kalit hisoblanadi. Birgalikda ishlash orqali O'zbekiston o'z ma'lumotlarini himoya qilish tizimini yaxshilashi, shaxslarning shaxsiy daxlsizligini himoya qilishi va o'zaro bog'langan dunyoda shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlashi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Sherzodxon Qudratxo'ja – O'zbekiston Milliy media birlashmasi raisi nutqidan.
2. Gulnoza Husanova – "Uzreport tv" muharriri nutqidan.
3. Prezident Sh.Mirziyoyevning 2024-yil 13-yanvardagi nutqidan.
4. Prezident Sh.Mirziyoyevning 2024-yil 13-yanvardagi nutqidan.
5. Prezident Sh.Mirziyoyevning 2024-yil 13-yanvardagi nutqidan.
6. Axmedova, M. (2019). O'zbekistonda ma'lumotlarni himoya qilish: hozirgi holat va muammolar. Raqamli sud ekspertizasi, xavfsizlik va huquq jurnali, 14(2), 63-78.
7. "Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida"gi qonuni
8. O'zbekiston Respublikasi Prezident Sh.Mirziyoyevning 2024-yil 13-yanvardagi nutqidan.